

ملاک های زندگی متدینانه از منظر قرآن و روایات

(سبک زندگی قرآنی)

سید محمد رضا علاءالدین

چکیده

از منظر قرآن کریم دین در نزد خدا تنها اسلام است. اصول مکتب همه انبیاء که دین نامیده می شود یکی بوده و آن اسلام است که یگانه است و همه پیامبران الهی برای آن مبعوث شده اند و به آن دعوت نموده اند (انّ الدین عندالله الاسلام) (آل عمران ۱۹) و (ذلک الدین القیم و لکن اکثر الناس لا یعلمون) (روم/۳۰) علامه طباطبائی در تفسیر المیزان و در ذیل آیه ۳۰ سوره روم نوشته است: (دین جز قانون زندگی و راهی که انسان باید برای رسیدن به سعادت بپیماید نیست و هدف نهائی انسان رسیدن به سعادت است. ایشان دین را جز مجموعه ای از دستورات جامع و مقرراتی مخصوص که از طرف خداوند برای راهنمایی و هدایت بشریت وضع گردیده و شامل کلیه شئون فردی و اجتماعی می گردد دانسته و می نویسد: دین روش مخصوصی است در زندگی که صلاح دنیا را به طوری که موافق کمال اخروی و حیات دائمی حقیقی باشد تأمین می نماید پس در شریعت باید قانون هائی وجود داشته باشد که روش زندگانی را به اندازه احتیاج روشن سازد). دین توصیفی از خدا، جهان هستی و آدمی ارائه می دهد و بر اساس این توصیف شیوه و سبک زندگی متدینانه در قالب اعمال و رفتارهای نمادین را تعریف می کند. شناخت زندگی متدینانه براساس ملاک هایی است که از آنها در قرآن و روایات به عنوان مغز و باطن و ریشه دین یاد شده است. در این مقاله ضمن معرفی این ملاک ها به نقش آفرینی و تأثیر گذاری آنها در سبک و سیاق زندگی قرآنی پرداخته شده است.

کلید واژه

دین، زندگی متدینانه، ملاک ها

مقدمه

با توجه به تعبیر مفسیرین قرآن همچون علامه طباطبائی در تفسیر المیزان (ج ۱ ص ۶۴) جایگاه و تعریف دین و زندگی دینی مشخص گردیده است. سبک زندگی دینی با زندگی غیر دینی کاملاً متفاوت بوده و هر کدام بر اساس نوع خدا شناسی و جهان بینی به زندگی نگاه کرده اند. آنچه بیش از همه سبک زندگی دین مدارانه را ممتاز می سازد ملاک هائی است که برای تشخیص سبک زندگی مُتدینانه یا دین مدارانه از سوی قرآن و عترت مطرح گردیده است. توجه به این ملاک ها می تواند ضمن معرفی باطن و ریشه دین به قضاوت ما در ارتباط با دین داری یا دین گریزی جهت و سمت سوی درستی را عطا نماید. رسول اعظم محمد مصطفی (ص) فرموده است: (لا تنظروا الی کثره صلاتهم و صومهم و کثره الحج و المعروف و طنطنتهم بالیل انظر الی صدق الحدیث و اداء الامانه) به زیادی نماز و روزه و حج و نیکی و ورد و ذکر شبانه مردم نگاه نکنید بلکه به راستگویی و امانتداری آنان توجه نمائید (عیون اخبار الرضا، (ع)، ج ۱، ص ۵۶ و ۱۹۷ و بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۱۴، ح ۵) همچنین رسول الله (ص) فرموده اند: (اقربکم غدا منی فی المواقف اصد قکم للحدیث و اداکم للامانه و اوفاکم بالعهد و احسنکم خُلُقاً و اقربکم من الناس) (نزدیکترین شما به من در قیامت؛ راستگوترین، امانت دارترین، وفادارترین به عهد، خوش اخلاق ترین و نزدیکترین شما به مردم است) (بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۹۴، ح ۱۲) امام صادق (ع) فرموده اند: (لا تَغْتَرُوا بِصَلَاتِهِمْ و لا بِصِیَامِهِمْ فَاِنَّ الرَّجُلَ رُبَّمَا لَهَجَ بِالصَّلَاةِ و الصَّوْمِ حَتَّى تَرَکَهُ اسْتَوْحَشَ و لکن اَخْتَبَرُوهُمْ عِنْدَ صَدَقِ الْحَدِيثِ و اداءِ الْاِمَانَةِ) فریب نماز و روزه مردم را نخورید زیرا آدمی چنان به نماز و روزه خو می کند که اگر آنها را ترک گوید، احساس ترس می کند. همچنین امام صادق (ع) فرموده اند: (لا تَنْظُرُوا اِلَى طَوْلِ رُكُوعِ الرَّجُلِ و سَجُودِهِ و انْ ذَلِکَ قَدْ اَعْتَادَهُ و لَوْ تَرَکَهُ اسْتَوْحَشَ لَذَلِکَ و لکن اَنْظُرُوا اِلَى صَدَقِ حَدِيثِهِ و اداءِ اِمَانَتِهِ) (سفینه البحار، ج ۲، ص ۱۸) همچنین ایشان فرموده اند: (انظروا ما بلغ به علی (ع) عند رسول الله (ص) فالزمه فان علی (ع) انما بلغ ما بلغ به عند رسول الله (ص) بصدق الحدیث قراء الامانه) (کافی، ج ۲، ص ۱۰۴، ح ۵) برآیند این روایت ها نشانگر این موضوع است که ملاک های زندگی متدینانه محدود به امور فوق نبوده بلکه ملاک های وجود دارد که تبیین گر سبک و شیوه زندگی متدینانه است.

ملاک های زندگی متدینانه

معرفی ملاک های زندگی متدینانه و باز تبیین آنها گام اول در شناخت و آشنائی بهتر با ملاک های زندگی متدینانه است امام صادق (ع) فرموده اند: ملاک های زندگی متدینانه ده مکرمت و فضیلت است که هر مسلمانی باید این مکارم را در وجود خود نهادینه و تثبیت نماید. (المکارم عشر فان استطعت ان تكون فیک فتنک ...)

(۲) (صدق البس و صدق اللسان) (صدق در رفتار و گفتار)

(۳) (واداء الامانه) (امانت داری)

(۴) و المكافاه علی الصنایع (جبران کردن نیکی ها، قدر شناسی و تشکر)

(۵) و صله الرحم (صله رحم)

(۶) و اقراء الضعیف (میهمان نوازی)

(۷) اطعام السائل (اطعام نیازمند)

(۸) والتذمّم للصاحب (رعایت حق و حرمت رفیق و دوست)

(۹) والتذمّم للجار (رعایت حق و حرمت همسایه)

(۱۰) و رأسهن الحیاء (و حیاء سپر و پوشش همه آنهاست)

مجموعه این مکارم را می توان در چهار خصلت و مکرمت خلاصه کرد .

(۱) صداقت و راستگویی، (۲) اداء امانت، (۳) روحیه سپاس و قدردانی، (۴) حمیت و غیرت دینی

در این مقاله به اولین فضیلت و نقش و آثار آن در سبک زندگی متدینانه پرداخته و صداقت در قرآن و کلام معصومین و آثار و برکات صداقت و ماهیت دروغ را تبیین نموده ام .

صداقت در قرآن و کلام معصومین

صداقت، یک مکرمت و فضیلت و صفت حمیده و عالیه است و اسم خداوند است که اصدق الصادقین است و نشانه ایمان و تدین فرد است، و نشانه فطرت پاک و سالم انسان است، و نشانه تعادل روانی و سلامت روحی و شخصیت جامع انسان است و نشانه همسوئی و هماهنگی قول و فعل انسان و نشانه قوت ایمان، ملاک دین و الهام از سوی خداست وقوی ترین رکن ایمان صداقت است و ریشه و اساس دین می باشد .

صداقت در قرآن کریم

صدق یکی از صفات باریتعالی است که در آیات و متون دعائی به این صفت یاد شده است . خداوند در سوره مبارکه نساء در آیه ۸۷ می فرماید : «...لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا» شکی در آن نیست و چه کسی از خدا راست گوتر است و در سوره مبارکه نساء در آیه ۱۲۲ می فرماید : «...وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا» این وعده ی الله است که حق است و چه کسی از خدا راستگوتر است ؟

و در دعای جوشن کبیر می خوانیم:(یا اصدق الصادقین ای راستگوترین راستگویان ، یا صادق و یا منجی الصادقین،و یا من وعده صادق ای که وعده هایت صادق است و نجات دهنده صادقین هستی) خداوند همچنین صدق و راستگویی را یکی از صفات انبیاء بر شمرده و آن را به عنوان یک امر مهم در گزینش انبیاء ذکر نموده است .

«وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا» (مریم/۴۱) ابراهیم را در کتاب (قرآن) بیان کن که او بسیار راستگو و نبی بود .

«وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِدْرِيسَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا» (مریم/۵۶) ادريس را در کتاب (قرآن) بیان کن که او بسیار راستگو و نبی بود.

«وَأَذْكُرُ فِي الْكِتَابِ إِسْمَاعِيلَ إِنَّهُ كَانَ صَادِقَ الْوَعْدِ وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا» (مریم /۵۴) اسماعیل را در کتاب (قرآن) بیان کن که او در وعده هایش صادق و راست بود و رسول و نبی بود . و در سوره مبارکه احزاب آیات ۷ و ۸ می خوانیم که : « وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا * لِيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا» به یاد آور هنگامی را که از پیامبران پیمان گرفتیم و همچنین از تو و از نوح و ابراهیم و موسی و عیسی پسر مریم و از آنان پیمانی محکم و استوار گرفتیم تا خداوند از صداقت راستگویان پرسش کند .

ابن شهر آشوب روایت نموده است : (كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ قَبْلَ الْمَبْعُوثِ مَوْصُوفًا بِعِشْرِينَ خَصْلَةً مِنْ خِصَالِ الْأَنْبِيَاءِ لَوْ أَنْفَرَدَ وَاحِدٌ بِأَحَدِهَا لَدَلَّ عَلَى جَلَالِهِ فَكَيْفَ مَنْ اجْتَمَعَتْ فِيهِ؟! كَانَ نَبِيًّا آمِينًا، صَادِقًا، حَادِقًا، أَصِيلًا، نَبِيلًا، مَكِينًا، فَصِيحًا، عَاقِلًا، فَاضِلًا، عَابِدًا، زَاهِدًا، سَخِيًّا، كَمِيًّا، قَانِعًا، مُتَوَاضِعًا،

حَلِيمًا، رَحِيمًا، غَيُورًا، صَبُورًا، مُوَاظِقًا، مُرَافِقًا)

رسول اکرم (ص) پیش از مبعوث شدن، بیست خصلت از خصلت‌های پیامبران را دارا بودند، که اگر کسی یکی از آنها را داشته باشد، دلیل عظمت اوست؛ چه رسد به کسی که همه آنها را دارا باشد، آن حضرت پیامبری امین، راستگو، ماهر، اصیل، شریف، استوار، سخنور، عاقل، با فضیلت، عابد، زاهد، سخاوتمند، دلیر و با شهامت، قانع، متواضع، بردبار، مهربان، غیرتمند، صبور، سازگار، و نرم‌خو بودند. خداوند پاداش صادقین و راستگویان را چنین مطرح ساخته است :

(۱) در سوره مبارکه احزاب در آیه ۲۴ می‌خوانیم که: «لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ...» تا خداوند صادقان را به خاطر صدقشان پاداش دهد و منافقان را عذاب کند .

(۲) در سوره مبارکه مائده آیه ۱۱۹ می‌خوانیم: «.. هَذَا يَوْمٌ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ صِدْقُهُمْ...» امروز روزی است که راستی راست گویان به آنان نفع و سود می‌رساند . خداوند از جمله راهکارهای تربیتی برای توسعه و ترویج صداقت را همراهی با صادقین و الگو قرار دادن مومنین صادق و رفتار صادقانه می‌داند .
(۱) در آیه ۱۱۹ سوره توبه خداوند این گونه می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» ای کسانی که ایمان آورده‌اید از خدا بترسید و همگان با راستگویان باشید .

(۲) « مِنْ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ...» (احزاب /۲۳) در میان مومنان مردانی هستند که با خدا راست بودند در پیمانی که بسته اند صادق هستند .

سوره احزاب آیه ۷۰: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا» کسانی که ایمان آورده‌اید تقوا پیشه کنید و سخن راست و استوار گوید .

(۳) « وَالَّذِي جَاءَ بِالصِّدْقِ وَصَدَّقَ بِهِ أُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ » (زمر/۳۳) کسی که رفتار و گفتارش حقیقت و صداقت است و کسی که این حقیقت و صداقت در گفتار و رفتار را باور می‌کند هر دو از پرهیزکاران و متقین هستند .

(۴) « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ » (صف/۲) خداوند رفتار کسانی که گفتارشان با عملشان مطابقت ندارد را مذمت نموده و منطوق این آیه همراهی صداقت در گفتار و کردار است .

صداقت در کلام معصومین

یکی از امور کارآمد در صحنه زندگی که نقش موثری در ساماندهی سبک و سیاق زندگی دارد ذکر

و برکات یک رفتار یا گفتار است که موجب انگیزه سازی برای گرایش و جذب بیشتر به آن رفتار یا گفتار می شود.

آثار و برکات صداقت در صحنه زندگی :

۱) صداقت و آینده روشن و پر منفعت :

رسول اکرم (ص): (يا عَلِيُّ اَصْدِقْ وَاِنْ ضُرَّكَ فِي الْعَاجِلِ فَاِنَّهُ يَنْفَعُكَ فِي الْاَجَلِ وَلَا تَكْذِبْ وَاِنْ يَنْفَعُكَ فِي الْعَاجِلِ فَاِنَّهُ يَضُرُّكَ فِي الْاَجَلِ)؛ ای علی راست بگو اگر چه در حال حاضر به ضرر تو باشد ولی در آینده به نفع توست و دروغ نگو اگر چه در حال حاضر به نفع تو باشد ولی در آینده به ضرر توست. (میراث حدیث شیعه، ج ۲، ص ۱۷، ح ۶۵)

۲) صداقت و آرامش و صفا:

رسول اکرم (ص): (الصِّدْقُ طُمْنِينَةٌ وَ الكَذِبُ رِيْبَةٌ؛ راستگویی [مایه آرامش] و دروغگویی [مایه تشویش] است. (نهج الفصاحه، ح ۱۸۶۴ حدیث)

۳) صداقت و برکت و توسعه :

رسول اکرم (ص): (عِلْمُ اَنَّ الصِّدْقَ مُبَارَكٌ وَ الكَذِبَ مَشْوُومٌ؛ بدان که راستگویی، پر برکت است و دروغگویی، شوم. (تحف العقول، ص ۱۴)

۴) صداقت و گشایش در روزی و افزونی عقل و عمر :

رسول اکرم (ص): (مَنْ اَلْهَمَ الصِّدْقَ فِي كَلَامِهِ وَ النِّصَافَ مِنْ نَفْسِهِ وَ بَرَّ وَالدِّيَةَ وَ وَصَلَ رَحِمَهُ، اُنْسِيَ اَلَّهُ فِي اَجَلُهُ وَ وَسَّعَ عَلَيْهِ فِي رِزْقِهِ وَ مُتَّعَ بِعَقْلِهِ وَ لُقِّنَ حُجَّتَهُ وَ قَتَّ مَسَاءَلَتِهِ)؛ به هر کس، راستگویی در گفتار، انصاف در رفتار، نیکی به والدین و صلح رحم الهام شود، اجلش به تأخیر می افتد، روزیش زیاد می گردد، از عقلش بهره مند می شود و هنگام سؤال [اماموران الهی] پاسخ لازم به او تلقین می گردد. (اعلام الدین، ص ۲۶۵ ح ۲)

امام موسی کاظم (ع): (اَدَاءُ الْاَمَانَةِ وَ الصِّدْقُ يَجْلِبَانِ الرِّزْقَ، وَ الْخِيَانَةُ وَ الكَذِبُ يَجْلِبَانِ الْفَقْرَ وَ النِّفَاقَ)؛ ادای امانت و راستگویی روزی را زیاد می کند و خیانت و دروغگویی باعث فقر و نفاق می شود. (بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۳۲۷)

۵) صداقت و ورود به بهشت: رسول اکرم (ص):

(اضْمَنْوَالِي سِتًّا مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَضْمَنْ لَكُمْ الْجَنَّةَ أَصْدَقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَوْفُوا إِذَا وَعَدْتُمْ وَأَدُّوا إِذَا تَمَنَّيْتُمْ وَاحْفَظُوا فُرُوجَكُمْ وَغَضُّوا أَبْصَارَكُمْ وَكَفَّوْا أَيْدِيَكُمْ)؛ شش چیز را برای من ضمانت کنید تا من بهشت را برای شما ضمانت کنم، راستی در گفتار، وفای به عهد، بر گرداندن امانت، پاکدامنی، چشم بستن از گناه و نگه داشتن دست (از غیر حلال) (نهج الفصاحه، ح ۳۲۱)

۶) صداقت و دوستی و محبت خدا و پیامبر:

رسول اکرم (ص): (إِنْ أَحْبَبْتُمْ أَنْ يُحِبَّكُمْ اللَّهُ وَرَسُولُهُ فَأَدُّوا إِذَا اتَّيَمَنْتُمْ وَأَصْدَقُوا إِذَا حَدَّثْتُمْ وَأَحْسِنُوا جَوَارَ مَنْ جَاوَزَكُمْ)؛ اگر می خواهید که خدا و پیغمبر شما را دوست بدارند وقتی امانتی به شما سپردند رد کنید و چون سخن گویند راست گویند و با همسایگان خود به نیکی رفتار نمایید. (نهج الفصاحه، ح ۵۵۴)

رسول اکرم (ص): (أَقْرَبُكُمْ غَدَا مَنِّي فِي الْمَوْقِفِ أَصْدَقُكُمْ لِلْحَدِيثِ وَأَدَّاءُكُمْ لِلْأَمَانَةِ وَأَوْفَاكُمْ بِالْعَهْدِ وَأَحْسَنُكُمْ خُلُقًا وَأَقْرَبُكُمْ مِنَ النَّاسِ)؛ نزدیک ترین شما به من در قیامت، راستگوترین، امانتدارترین، و فادارترین به عهد، خوش اخلاق ترین و نزدیک ترین شما به مردم است. (بحار الأنوار، ج ۷۵، ص ۹۴، ح ۱۲)

۷) صداقت و خیر دنیا و آخرت:

امام علی (ع): (أَرْبَعٌ مَنْ أُعْطِيَهُنَّ فَقَدْ أُعْطِيَ خَيْرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ صِدْقٌ حَدِيثٌ وَأَدَاءُ أَمَانَةٍ وَعِفَّةٌ بَطْنٌ وَحَسَنُ خُلُقٍ)؛ چهار چیز است که به هر کس داده شود خیر دنیا و آخرت به او داده شده است: راستگویی، اداء امانت، حلال خوری و خوش اخلاقی. (غرر الحکم، ج ۲، ص ۱۵۱، ح ۲۱۴۲)

۸) صداقت و شخصیت بخشی:

امام علی (ع): (الْصَادِقُ عَلَى شَفَا مَنْجَاةٍ وَكَرَامَةٍ وَالْكَاذِبُ عَلَى شُرْفِ مَهْوَاهٍ وَمَهَانَةٍ)؛ راستگو در آستانه نجات و بزرگواری است و دروغگو در لبه پرتگاه و خواری. (نهج البلاغه، خطبه ۸۶)

۹) صداقت، ارائه زیباترین اخلاق و ادب:

امام علی (ع): (تَحَرَّى الصِّدْقِ وَتَجَنَّبَ الْكُذْبِ أَجْمَلُ شَيْمَةٍ وَأَفْضَلُ آدَبٍ)؛ راستگو بودن و پرهیز نمودن از دروغ، زیباترین اخلاق و بهترین ادب است. (کافی، ج ۸، ص ۱۵۰، ح ۱۳۲)

۱۰) صداقت و تزکیه و رشد معنوی:

امام صادق (ع): (مَنْ صَدَقَ لِسَانَهُ زَكِيَ عَمَلُهُ)؛ هر کس راستگو باشد عملش پاکیزه می شود و رشد

می کند. کافی، ج ۲، ص ۱۰۵، ح ۱۱

برخی دیگر از روایات در خصوص صداقت

• رسول اکرم (ص): (عَلَيْكُمْ بِالصِّدْقِ فَإِنَّهُ مَعَ الْبِرِّ وَهُمَا فِي الْجَنَّةِ وَ إِيَّاكُمْ وَ الْكِذْبِ فَإِنَّهُ مَعَ الْفُجُورِ وَهُمَا فِي النَّارِ)؛ شما را سفارش می کنم به راستگویی، که راستگویی با نیکوکاری همراه است و هر دو در بهشت اند و از دروغگویی بپرهیزید که دروغگویی همراه با بدکاری است و هر دو در جهنم اند. نهج الفصاحه، ح ۱۹۷۶

• رسول اکرم (ص): (إِذَا رَأَيْتَ مِنْ أَحْيِكَ ثَلَاثَ خِصَالٍ فَارْجُهُ: الْحَيَاءُ وَالْمَأْنَةُ وَالصِّدْقُ؛ هر گاه در برادر (دینی) خود سه صفت دیدی به او امیدوار باش: حیا، امانتداری و راستگویی. نهج الفصاحه، ح ۲۰۵

• رسول اکرم (ص): (يَا عَلِيُّ وَلِلْعَالَمِ ثَلَاثُ عَلَامَاتٍ: (صِدْقُ الْكَلِمِ وَاجْتِنَابُ الْحَرَامِ وَأَنْ يَتَوَاضَعَ لِلنَّاسِ كُلِّهِمْ؛ یا علی دانشمند سه نشانه دارد: راستگویی، حرام گریزی و فروتنی در برابر همه مردم. التوحید، ص ۱۲۷

• رسول اکرم (ص): (إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ أَحَبُّ الْكُذِبِ فِي الصَّلَاحِ وَأَبْغَضُ الصِّدْقِ فِي الْفَسَادِ؛ خداوند عزوجل، دروغی را که باعث صلح و آشتی شود دوست دارد و از راستی که باعث فتنه شود بیزار است. من لا یحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۵۳، ح ۵۷۶۲ حدیث (۲۴)

• رسول اکرم (ص): (يَا عَلِيُّ اصْدُقْ وَإِنْ ضَرَّكَ فِي الْعَاجِلِ فَإِنَّهُ يَنْفَعَكَ فِي الْآجِلِ وَلَا تَكْذِبْ وَإِنْ يَنْفَعَكَ فِي الْعَاجِلِ فَإِنَّهُ يَضُرُّكَ فِي الْآجِلِ)؛ ای علی راست بگو اگر چه در حال حاضر به ضرر تو باشد ولی در آینده به نفع توست و دروغ نگو اگر چه در حال حاضر به نفع تو باشد ولی در آینده به ضرر توست. میراث حدیث شیعه، ج ۲، ص ۲۷، ح

• رسول اکرم (ص): (إِذَا رَأَيْتَ مِنْ أَحْيِكَ ثَلَاثَ خِصَالٍ فَارْجُهُ: الْحَيَاءُ وَالْمَأْنَةُ وَالصِّدْقُ)؛ هر گاه در برادر (دینی) خود سه صفت دیدی به او امیدوار باش: حیا، امانتداری و راستگویی. نهج الفصاحه، ح ۲۰۵

• رسول اکرم (ص): (ثَلَاثٌ يَقْبَحُ فِيهِنَّ الصِّدْقُ: النَّمِيمَةُ، وَ إِخْبَارُكَ الرَّجُلَ عَنْ أَهْلِهِ بِمَا يَكْرَهُهُ، وَ تَكْذِيبُكَ الرَّجُلَ عَنِ الْخَبْرِ)؛ در سه چیز راستگویی زشت است: سخن چینی، خبر ناخوشایند دادن به مردی درباره زن و فرزندش و تکذیب کردن خبر کسی. خصال، ص ۸۷، ح ۲۰

• امام علی (ص): (الصَّادِقُ عَلَى شَفَا مَنجَاةٍ وَ كَرَامَةٍ وَ الْكَاذِبُ عَلَى شُرْفِ مَهْوَاهُ وَ مَهَانَةٍ)؛ راستگو در آستانه نجات و بزرگواری است و دروغگو در لبه پرتگاه و خواری. نهج البلاغه، خطبه ۸۶

- امام علی (ع): (الْمُؤْمِنُ صَدُوقُ اللَّسَانِ بَدُولُ الْحَسَانِ)؛ مؤمن بسیار راستگو و بسیار نیکوکار است. (غررالحکم، ج ۲، ص ۹، ح ۱۵۹۶)
- امام علی (ع): (يَبْلُغُ الصَّادِقُ بِصِدْقِهِ مَا يَبْلُغُهُ الْكَاذِبُ بِاِحْتِيَالِهِ)؛ راستگو، با راستگویی خود به همان می رسد که دروغگو با حيله گری خود. (غررالحکم، ج ۶، ص ۴۷۱، ح ۱۱۰۰۶)
- امام علی (ع): ((عَلَامَةُ الْإِيْمَانِ أَنْ تُؤَثِّرَ الصَّدَقُ حَيْثُ يَضُرُّكَ عَلَى الْكَذِبِ حَيْثُ يَنْفَعُكَ))؛ (نشانه ایمان، این است که راستگویی را هر چند به زیان تو باشد بر دروغگویی، گرچه به سود تو باشد، ترجیح دهی. (نهج البلاغه، حکمت ۴۵۸)
- امام علی (ع): (وَهُوَ خَاتَمُ النَّبِيِّينَ، أَجْوَدُ النَّاسِ كَفًّا وَارْحَبُ النَّاسِ صَدْرًا وَأَصْدَقُ النَّاسِ لَهْجَةً وَأَوْفَى النَّاسِ ذِمَّةً وَآيِنُهُمْ عَرِيكَةٌ وَآكْرَمُهُمْ عِشْرَةٌ مَنْ رَأَاهُ بِدَيْهَةٍ هَابَةٌ وَمَنْ خَالَطَهُ مَعْرِفَةً أَحَبَّهُ يَقُولُ نَاعَتُهُ: لَمْ أَرَ قَبْلَهُ وَلَا بَعْدَهُ مِثْلَهُ)؛ او که خاتم پیامبران بود، بخشنده ترین، پر حوصله ترین، راستگو ترین، پایبندترین مردم به عهد و پیمان، نرم خوترین و خوش مصاحبت ترین مردم بود، هر کس بدون سابقه قبلی او را می دید، هیبتش او را می گرفت و هر کس با او معاشرت می نمود و او را می شناخت دوستدارش می شد و هر کس می خواست او را تعریف کند، می گفت: نظیر او را پیش از او و پس از او ندیده ام. (بحار الأنوار، ج ۱۶، ص ۱۹۰)
- امام سجاد (ع): (خَيْرُ مَفَاتِيحِ الْأُمُورِ الصَّدَقُ وَ خَيْرُ خَوَاتِيمِهَا الْوَفَاءُ)؛ بهترین شروع کارها صداقت و راستگویی و بهترین پایان آنها وفا است. (بحار الأنوار، ج ۷۸، ص ۱۶۱)
- امام صادق (ع): (الْحَلْمُ سِرَاجُ اللَّهِ... وَالْحَلْمُ يَدُورُ عَلَى خَمْسَةِ أَوْجِهٍ: أَنْ يَكُونَ عَزِيْزًا فَيَذِلُّ أَوْ يَكُونَ صَادِقًا فَيُتَّهَمَ أَوْ يَدْعُوَ إِلَى الْحَقِّ فَيُسْتَخَفَّ بِهِ أَوْ أَنْ يُؤْذِيَ بِلَا جُرْمٍ أَوْ أَنْ يُطَالِبَ بِالْحَقِّ وَيُخَالِفُوهُ فِيهِ، فَإِنَّ آتَيْتَ كَلًّا مِنْهَا حَقَّهُ فَقَدْ آصَبْتَ...)؛ بردباری چراغ خداست... پنج چیز است که بردباری می طلبد: شخص عزیز باشد و خوار شود، راستگو باشد و نسبت ناروا داده شود، به حق دعوت کند و سبکش بشمارند، بی گناه باشد و اذیت شود، حق طلبی کند و با او مخالفت کنند. اگر در هر پنج مورد، به حق رفتار کنی، بردبار هستی... (بحار الأنوار، ج ۷۱، ص ۴۲۲، ح ۶۱)
- امام صادق (ع): (إِنَّهُ قَالَ لِبَعْضِ شِيعَتِهِ - عَلَيْكُمْ بِالْوَرَعِ وَالْإِجْتِهَادِ، وَصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْمَانَةِ وَالتَّمَسُّكِ بِمَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ، فَإِنَّمَا يَغْتَبِطُ أَحَدُكُمْ إِذَا انْتَهَتْ نَفْسُهُ إِلَى هَاهُنَا، وَأَوْمَى بِيَدِهِ إِلَى حَلْقِهِ)؛ امام صادق (ع) به بعضی از شیعیان خود فرمودند: بر شما لازم است پرهیزکاری و تلاش

و راستگویی و امانت داری و چنگ زدن به مذهب خود، زیرا هر یک از شما به هنگام جان دادن، غبطه

او را خواهند خورد. دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۶۶

• امام صادق (ع) : (إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ لَمْ يَبْعَثْ نَبِيًّا إِلَّا بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ)؛ خدای عزوجل هیچ پیامبری را نفرستاد، مگر با راستگویی، برگرداندن امانت به نیکوکار و یا بدکار. (کافی، ج ۲، ص ۱۰۴، ح ۱ حدیث (۳۱))

• امام صادق (ع) : (إِنَّ الصَّادِقَ أَوَّلُ مَنْ يُصَدِّقُهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ يَعْلَمُ أَنَّهُ صَادِقٌ وَتُصَدِّقُهُ نَفْسُهُ تَعْلَمُ أَنَّهُ صَادِقٌ)؛ راستگو را نخستین کسی که تصدیق می کند، خدای عزوجل است که می داند او راستگوست و نیز نفس او تصدیقش می کند که می داند راستگوست. (کافی، ج ۲، ص ۱۰۴، ح ۶)

• امام صادق (ع) : (الْكَلَامُ ثَلَاثَةٌ: صِدْقٌ وَكِذْبٌ وَإِصْلَاحٌ بَيْنَ النَّاسِ قَالَ: قِيلَ لَهُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ مَا الْإِصْلَاحُ بَيْنَ النَّاسِ؟ قَالَ: تَسْمَعُ مِنَ الرَّجُلِ كَلَامًا يَبْلُغُهُ فَتَخْبُثُ نَفْسُهُ، فَتَلْقَاهُ فَتَقُولُ: سَمِعْتُ مِنْ فُلَانٍ قَالَ فِيكَ مِنَ الْخَيْرِ كَذَا وَكَذَا، خِلَافَ مَا سَمِعْتُ مِنْهُ)؛ سخن سه گونه است: راست و دروغ و اصلاح میان مردم به آن حضرت عرض شد: قربانت اصلاح میان مردم چیست؟ فرمودند: از کسی سخنی درباره دیگری می شنوی که اگر سخن به گوش او برسد، ناراحت می شود. پس تو آن دیگری را می بینی و بر خلاف آنچه شنیده ای، به او می گویی: از فلانی شنیدم که در خوبی تو چنین و چنان می گفت. (کافی، ج ۲، ص ۳۴۱، ح ۱۶)

صداقت

صداقت انسان در چهار موقعیت مشخص می شود .

۱) در باور های دینی (خدا باوری، معاد باوری)

۲) در گفتار و نوشتار (همراهی قول و عمل)

۳) در پای بندی به تعهدات و پیمان ها

۴) در نیت صادقانه (که جای حيله و فریب و خدعه و ظاهر سازی نباشد) یعنی انسان اهل حيله و فریب نباشد و حتی نیت آن را هم نداشته باشد .

صدق پیش آر که اخلاص به پیشانی
راستی کن که به منزل نرسد کج رفتار

طاعت آن نیست که بر خاک نهی چهره خویش
سعیدیا ، راست روان ، گوی سعادت بردند

مراتب صداقت

۱) صدق در گفتار

مردی به محضر رسول الله (ص) آمد و عرض کرد ای رسول خدا(ص) خصلتی به من بیآموز که خیر دنیا و آخرت در آن باشد حضرت فرمودند صادق باش و دروغ نگو

۲) صدق در کردار

این که رفتار و کردار انسان در همه ی اعمال صادقانه و به دور از ریا و فریب باشد .
۳) صدق در پندار (نیت و تفکر) (انگیزه و اندیشه) : صدق در نیت پیش نیاز و پایه صدق در گفتار و کردار است. رسول الله (ص) : خداوند به ظواهر و اعمال شما نگاه نمی کند آنچه مورد توجه حق تعالی قرار می گیرد درون دلهای شماست (آن مغز دین داری شما) تمام انبیاء (صدیق) بوده اند: مومنین صدیق: رسول الله (ص) می فرمایند: (التاجر الصدوق الامین مع النبین و الصدیقین و شهداء) (امالی ابن ماجه ۲۱۳۹) تاجر و کاسب راستگو و امانت دار همنشین با پیامبران و صدیقان و شهداء است .

راهکارهای توسعه صداقت در رفتار و گفتار

۱) دعا کنیم و از خداوند بخواهیم لسان و کردار صادقانه داشته باشیم رسول الله(ص) فرموده اند :

« اللهم انی اسألك لسانا صادقا » (ترمذی ، ج ۳۴۰۷)

۲) توسل و تمسک به صادقین

(نقش دوست و همراه در تقویت مکارم اخلاقی در انسان) «یا ایها الذین آمنوا اتقوا الله و کونوا مع الصادقین»

۳) حراست از نگهداری اسم در طومار صدیقان :

رسول الله (ص) فرموده اند : اگر انسان همیشه راستگو باشد خداوند اسم او را در طومار صدیقان می نویسد .

۴) همنشینی با دوستان صادق :

امام علی (ع): (خیر اخوانک من دعاک الی صدق المقال بصدق مقاله و ندبک الی افضل العمال بحسن اعماله)، بهترین برادرانت (دوستانت) کسی است که با راستگوئی تو را به راستگوئی دعوت کند و با اعمال نیک خود، تو را به بهترین اعمال برانگیزد (غررالحکم، ج ۲)

۵) الگوی صداقت و راستگوئی

امام صادق (ع): (أَنْظُرُ مَا بَلَغَ بِهِ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ فَالزَّمَهُ فَإِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّمَا بَلَغَ مَا بَلَغَ بِهِ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِصِدْقِ الْحَدِيثِ وَأَدَاءِ الْمَانَةِ)؛ بنگر علی (ع) با چه چیز آن مقام را نزد پیامبر خدا (ص) پیدا کرد همان را پیروی کن. همانا علی (ع) آن مقام را نزد پیامبر خدا صلی الله علیه و آله با راستگوئی و امانتداری بدست آورد. کافی، ج ۲، ص ۱۰۴، ح ۵

ماهیت دروغ

دروغ عبارت است از فرو افتادن و انحراف منطق آدمی از وضعیت اصلی و اساسی آفرینش الهی (غررالحکم، ص ۵۹۳) دروغ خلق قبیح و رذیله شومی است که مایه ی سقوط و بی اعتباری اخلاق آدمی می شود (بحار الانوار، ج ۸۷، ص ۶۴) کذب و دروغگوئی موجب روسیاهی انسان در پیشگاه خدا می شود (بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۸۶) امام باقر (ع) فرموده است: خداوند متعال برای بديها قفل هائی قرار داده که کلید اصلی این قفلها شراب است اما دروغ از شراب هم بدتر است و شاه کلید بديها می باشد. (بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۲۳۶) امام صادق فرموده است: اولین کسی که دروغ گفت ابلیس بود و با دروغ خود حضرت آدم (ع) را فریب داد (نور الثقلین، ج ۳، ص ۴۲۰) ریشه اصلی دروغگوئی در کم عقلی و ضعف ایمان و احساس حقارت و مبتلا بودن به بیماری های حسد و تکبر است. و آثار تخریبی آن تباهی و محو ایمان (بحار الانوار، ج ۷۲، ص ۲۴۶) تضعیف معنویت (قصار، ج ۲، ص ۱۸۱) سلب توفیقات الهی (وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۷۸) بیزارى فرشتگان از دروغگو بخاطر بوی تعفن دروغ (قصار، ج ۲، ماده کذب) زوال مروت و جوانمردی (الخصال، ج ۱، ص ۲۷۱) دخول در عذاب و آتش الهی (میزان الحکمه، ج ۸، ص ۳۴۳) تغییر ماهیت انسانی دروغگو به حیواناتی همچون میمون و خوک (سفینه البحار ماده سنخ) و برابری گناه یک دروغ با هفتاد زنا (جامع الاخبار صدوق باب صدق و کذب) شمار ملعونان قرار می گیرند (جامع الاخبار صدوق باب الصدق و الکذب) و دروغ باب ورود به همه فسق ها

و فجورها ست (میزان الحکمه، ج ۸، ص ۳۴۰) و دری از درهاب نفاق است (همان) و موجب بی آبرویی و بی اعتباری انسان (بحار الانوار، ج ۹۰) و نقصان روزی و رزق و غلبه فقر و تنگدستی و نسیان و فراموشی و کمبود باران و نزولات آسمانی می گردد (پرورش روح، ج ۱، ص ۴۶۳)

نتیجه

تقیّد به صداقت و راستگویی به عنوان یک صفت و اسم الهی و خلق نهادینه انبیاء یک ملاک مهم در امر دین داری است و میزان تقیّد به راستگویی و عمق یابی این مکرمات اخلاقی نشانگر میزان دین داری فرد صادق و راستگوست.

منابع

- ۱) قرآن کریم (آیات متعدد)
- ۲) نهج الفصاحه، ج ۱۸۶۴
- ۳) تمیمی آمدی، عبد الواحد بن محمد، غررالحکم، ج ۲، ص ۱۵۱، ح ۲۱۲۴
- ۴) حرانی، ابن شعبه، تحف العقول، ص ۲۴۵
- ۵) حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۵، ص ۲۷۸
- ۶) حویزی، عبد علی بن جمعه، تفسیر نور الثقلین، ج ۳، ص ۴۲۰
- ۷) خونی، میراث حدیث شیعه، ج ۲، ص ۱۷، ح ۶۵
- ۸) جامع الاخبار صدوق باب الصدق و الکذب
- ۹) شهیدی، سید جعفر (ترجمه)، نهج البلاغه، خطبه ۸۶
- ۱۰) شیخ صدوق، محمد بن علی قمی، من لایحضره الفقیه، ج ۴، ص ۳۵۳، ح ۵۷۶۲
- ۱۱) شیخ صدوق، ترجمه سید احمد فهری، خصال، ص ۸۷، ح ۲۰
- ۱۲) شیخ صدوق، التوحید، ص ۱۲۷
- ۱۳) صدوق، محمد بن علی قمی عیون الاخبار الرضا، ج ۱، ص ۵۶
- ۱۴) طباطبائی، سید محمد حسین، تفسیر المیزان؛ ج ۱، ص ۶۴
- ۱۵) قاضی نعمان مغربی، ابن حیون، دعائم الاسلام، ج ۱، ص ۶۶
- ۱۶) قصار الجمل، ج ۲، ص ۱۸۱
- ۱۷) قمی، شیخ عباس، سفینه البحار، ج ۲، ص ۱۸
- ۱۸) کلینی، محمد بن یعقوب، کافی؛ ج ۲، ص ۱۰۴، ح ۵
- ۱۹) مجلسی، محمد باقر، بحار الانوار، ج ۷۵، ص ۱۱۴، ح ۵
- ۲۰) محمدی ری شهری، محمد، میزان الحکمه، ج ۸، ص ۳۴۰